

תקציר מנהלים - תמונת מצב עדכנית:

מסלולי לימוד מדעיים והישגים לימודיים בתיכון
בקרב תלמידים ממוצא אתיופי
ממבט מגדרי ובין-דורי

ד"ר סבטלנה צ'אצ'אשווילי-בולוטין
ד"ר רות תלמי-כהן
מר ליאור יוחנני

אייר תשפ"א, אפריל 2021

צוות החוקרים

ד"ר סבטלנה צ'אצ'אשווילי-בולוטין

ד"ר רות תלמי-כהן

מר ליאור יוחנני

תודות

גבי אנדה ברק ביאנקו

גבי נטע בארי

להתייחסויות בנושא המחקר ניתן לפנות אל:

ד"ר רות תלמי-כהן
ravitt@ruppin.ac.il

ד"ר סבטלנה צ'אצ'אשווילי-בולוטין
svetach@ruppin.ac.il

מכון להגירה ושילוב חברתי
טלפון : 09-8983859
דוא"ל : hagira@ruppin.ac.il

תקציר מנהלים

בסוף שנת 2019 מנתה האוכלוסייה ממוצא אתיופי בישראל 155.3 אלף תושבים, מתוכם כ-87.5 אלף ילידי אתיופיה (כ-56%) ו-67.8 אלף ילידי ישראל (כ-44%) שהוריהם נולדו באתיופיה.¹ בשנת הלימודים תשע"ט (2018-2019) למדו בכיתות י"ב במערכת החינוך 2,832 תלמידים ממוצא אתיופי² (כ-3.3% מכלל תלמידי י"ב). מרביתם נולדו בישראל (61.7%), מכאן שהם דור שני לעלייה לישראל. שאר התלמידים (כ-38.3%) מקרב תלמידי י"ב ממוצא אתיופי נולדו באתיופיה, וגיל העלייה הממוצע שלהם היה 8.5 שנים בלבד.³ הנתונים הללו מצביעים על כך שמרבית תלמידי י"ב ממוצא אתיופי בשנת הלימודים תשע"ט, הן דור ראשון והן דור שני, למדו והתחנכו במערכת החינוך בישראל במשך רוב שנות חייהם.

המחקר הנוכחי מתמקד בתמונת מצב עדכנית של מסלולי לימוד בתיכון והישגים לימודיים בקרב תלמידי י"ב במקצועות הליבה (מתמטיקה, לשון ואנגלית) ובתחומי לימוד מדעיים הנחשבים כיוקרתיים (פיזיקה, כימיה וביולוגיה).⁴ מטרת המחקר היא להציג תמונת מצב של ההישגים הלימודיים ושל מסלולי הלימוד היוקרתיים בתיכון בסקטור היהודי בין השנים 2013-2019 ממבט השוואתי (בין ישראלים ממוצא אתיופי לבין אלו שאינם ממוצא אתיופי), בין-דורי (דור ראשון מול דור שני) ומגדרי. מחקר זה הוא חלק מפרויקט מחקר רחב הקף בנוגע לעולים בני דורות שונים ומקבוצות אתניות שונות במערכת החינוך בישראל שנערך במכון להגירה ושילוב חברתי במרכז האקדמי רופין. הנתונים במחקר זה מבוססים על שלושת קובצי הנתונים של משרד החינוך בין השנים 2013-2019: קובצי תלמידים, קובצי בגרויות⁵ וקובצי הציונים בבגרויות.

ממצאים עיקריים

תלמידי י"ב ממוצא אתיופי במערכת החינוך לפי דור וזרם חינוך לאורך השנים

- **השוואה בין-דורית:** שיעורם של תלמידי י"ב ממוצא אתיופי דור ראשון הלך ופחת בעוד ששיעורם של בני ובנות הדור השני הלך וגדל. בשנת 2013, 52.9% מהתלמידים ממוצא אתיופי היו בני הדור השני ובשנת 2019 היה הנתון המקביל 61.7%.
- **השוואה לפי זרם חינוך:** הרוב המוחלט של תלמידי י"ב ממוצא אתיופי למדו בזרמי החינוך הממלכתי או הממלכתי-דתי לעומת תלמידים שאינם ממוצא אתיופי (98% מול 85% בהתאמה). נכון לשנת 2019, בקרב תלמידי י"ב ממוצא אתיופי כ-56.9% למדו בזרם הממלכתי, 41.6% למדו בזרם הממלכתי-דתי ורק כ-1.5% למדו בזרם החרדי.

¹ הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה. (11 בנובמבר 2020). [האוכלוסייה ממוצא אתיופי בישראל – לקט נתונים לרגל חג הסיגוד 358/2020](#).

² התלמידים ממוצא אתיופי כוללים הן דור ראשון לעלייה (תלמידים שנולדו באתיופיה), והן דור שני לעלייה, תלמידים שנולדו בישראל והוריהם נולדו באתיופיה.

³ יש לציין כי במחקר הגירה נוהגים להתייחס לילדים שעלו בגיל צעיר לארץ היעד והתחנכו בה מרבית חייהם כאל דור אחד וחצי. מכאן, התלמידים הישראלים שנולדו באתיופיה והתחנכו בישראל הם דור אחד וחצי. אולם, במחקר זה נשתמש במינוח דור ראשון כדי ליצור הבחנה ברורה בין אלו שנולדו באתיופיה לבין אלו שלא.

⁴ מקצועות אלו מעניקים "כרטיס כניסה" לתפקידים משמעותיים בצבא, ללימודים גבוהים בתחומים מבוקשים במוסדות להשכלה גבוהה ולתפקידים בעלי יוקרה תעסוקתית גבוהה.

⁵ שמות הקבצים בהתאם לשמות הקבצים במשרד החינוך.

הישגים לימודיים

הממצאים הבאים מתמקדים בזכאות לתעודת בגרות ובציוני בגרות במקצועות הליבה (לשון, מתמטיקה ואנגלית) ובמקצועות לימוד מדעיים (פיזיקה, כימיה וביולוגיה). מאחר שמקצועות הליבה והמקצועות המדעיים נלמדים בעיקר בחינוך הממלכתי ובחינוך הממלכתי-דתי, הניתוחים בוצעו אך ורק לגבי אוכלוסיית התלמידים שלמדו בשני זרמי חינוך אלו. יובהר כי בשל מספרם המועט של תלמידי י"ב ממוצא אתיופי בזרם החינוך החרדי (1.5% כאמור, 43 תלמידים ב-2019) ניתן להכליל ולהתייחס אל הממצאים המוצגים כמשקפים את תמונת המצב באשר לכלל תלמידי י"ב ממוצא אתיופי. לעומת זאת, באשר לתלמידים שאינם ממוצא אתיופי תמונת המצב המוצגת משקפת את נתוני התלמידים הלומדים בחינוך הממלכתי והממלכתי-דתי בלבד.⁶

1. זכאות לתעודת בגרות לאורך השנים

- **השוואה בין תלמידים ממוצא אתיופי לבין תלמידים שאינם ממוצא אתיופי**: בשנים 2019-2013 חלה עלייה בשיעורי הזכאות לתעודת בגרות הן בקרב תלמידים ממוצא אתיופי והן בקרב תלמידים שאינם ממוצא אתיופי. עלייה בשיעורי הזכאות בקרב יוצאי אתיופיה הייתה חדה יותר. עם זאת, נותר פער משמעותי בין הקבוצות. בשנת 2019 הפער בשיעורי הזכאות לתעודת בגרות בין שתי הקבוצות עמד על 16% (82% לעומת 66% בהתאמה).
- **השוואה בין תלמידים ממוצא אתיופי לבין תלמידים שאינם ממוצא אתיופי בנפרד לבנים ולבנות**: הפער בזכאות לתעודת בגרות בין תלמידים ממוצא אתיופי לבין תלמידים שאינם ממוצא אתיופי גדול יותר בקרב הבנים (כ-17%) בהשוואה לבנות (כ-14%).
- **פער מגדרי בכל אחת מהקבוצות**: קיים פער מגדרי בזכאות לתעודת בגרות בין תלמידים ממוצא אתיופי לבין לאלו שאינם ממוצא אתיופי. בקרב כל הקבוצות, שיעורי הזכאות לבגרות בקרב התלמידות גבוהים יותר בהשוואה לתלמידים (בנים). בשנת 2019 עמד הפער המגדרי (לטובת הבנות) בקרב התלמידים ממוצא אתיופי על כ-11% (72% לעומת 61% בהתאמה), ובקרב התלמידים שאינם ממוצא אתיופי עמד הפער המגדרי על כ-8% (86% לעומת 78% בהתאמה).
- **השוואה בין-דורית**: קיים פער בין-דורי בזכאות לתעודת בגרות בקרב תלמידים ממוצא אתיופי בין דור ראשון לדור שני. בעוד שבקרב תלמידות הדור השני ממוצא אתיופי, שיעורי הזכאות לבגרות גבוהים יותר בהשוואה לדור הראשון, בקרב התלמידים (בנים) המגמה הפוכה. כך, למשל, בשנת 2019 בקרב התלמידים (בנים) בני הדור הראשון עמדו שיעורי הזכאות לבגרות על כ-65%, לעומת כ-58% בלבד בקרב תלמידי הדור השני. לעומת זאת, בקרב התלמידות ממוצא אתיופי בנות הדור השני עמדו שיעורי הזכאות על 73%, לעומת 70% בקרב תלמידות הדור הראשון.

2. לימודי לשון (עברית)

- **השוואה בין תלמידים ממוצא אתיופי לבין תלמידים שאינם ממוצא אתיופי**: בשנים 2019-2013 הנתונים מצביעים על פערים ניכרים בציוני הבגרות בלשון בין התלמידים ממוצא אתיופי לבין תלמידים שאינם ממוצא אתיופי, הן בדור הראשון והן בדור השני.⁷

⁶ נזכר, כי בקרב התלמידים שאינם ממוצא אתיופי למדו כ-15% בזרם החינוך החרדי בתיכון.
⁷ יש לציין שחלק מהתלמידים מהדור הראשון נבחנו בבגרות לעולים חדשים בלשון.

- **השוואה בין תלמידים ממוצא אתיופי לבין תלמידים שאינם ממוצא אתיופי בנפרד לבנים ובנות:** הציונים של התלמידות ממוצא אתיופי נמוכים בממוצע בכ-7 נקודות מציוני התלמידות שאינן ממוצא אתיופי. הנתון המקביל בקרב התלמידים הבנים עמד על כ-6 נקודות. פער זה לא מצטמצם לאורך השנים.

בהקשר זה, חשוב להדגיש כי מחקרים בתחום הגירה וחינוך מצביעים על חשיבות רמת השליטה של התלמידים בשפת ההוראה.⁸ מתוך המחקרים עולה כי הבדלים ברמת השליטה בשפת ההוראה מובילים לפערים ולחוסר הצלחה לא רק בלימודים במקצועות רבי-מלל אלא גם במקצועות אחרים. שליטה מיטבית בעברית ובהבנת הנקרא היא אחד הכישורים הקריטיים להצלחה בשדה החינוכי בפרט ובהמשך בשדה התעסוקתי בכלל.

3. לימודי מתמטיקה

לא למדו מתמטיקה או לא ניגשו⁹ לבחינת בגרות במתמטיקה

- **השוואה בין תלמידים ממוצא אתיופי לבין תלמידים שאינם ממוצא אתיופי:** קיים פער גדול בין שתי הקבוצות בשיעור התלמידים שכלל לא למדו מתמטיקה או לא ניגשו לבחינת בגרות במתמטיקה (כ-25% לעומת כ-12% בהתאמה). פער זה לא קטן בין השנים 2019-2013.
- **השוואה בין תלמידים ממוצא אתיופי לבין תלמידים שאינם ממוצא אתיופי בנפרד לבנים ובנות:** שיעור התלמידות ממוצא אתיופי שכלל לא למדו מתמטיקה או לא ניגשו לבגרות במתמטיקה עמד על כ-20%, לעומת כ-9% בקרב התלמידות שאינן ממוצא אתיופי. ההבדלים גדולים עוד יותר בקרב התלמידים (בנים) שכלל לא למדו מתמטיקה או לא ניגשו לבגרות במתמטיקה: כ-30% בקרב התלמידים ממוצא אתיופי, לעומת כ-14% בקרב התלמידים שאינם ממוצא אתיופי.

יחידות לימוד¹⁰ במתמטיקה

- **השוואה בין תלמידים ממוצא אתיופי לבין תלמידים שאינם ממוצא אתיופי:** בשנים 2019-2013 נמצא פער משמעותי בין שתי הקבוצות ברמת יחידות הלימוד במתמטיקה.
- **לימוד מתמטיקה ברמה של 5 יחידות לימוד:** בשנת הלימודים 2019 רק 4.8% מהתלמידים ממוצא אתיופי למדו מתמטיקה ברמה של 5 יחידות לימוד (להלן: יח"ל), לעומת 21.0% מהתלמידים שאינם ממוצא אתיופי. כדי לסבר את האוזן, רק 134 תלמידים

⁸ צ'אצ'אשווילי-בולוטין, ס' וקריינר, ח' (2021, ינואר). הגירה וחינוך: שליטה בעברית והישגים לימודיים. סמינר מחלקתי בחוג סוציולוגיה ואנתרופולוגיה, אוניברסיטת תל-אביב.

סבר, ר' (2021). קליטת עולים במערכת החינוך הישראלית: אידאולוגיה, תיאוריה, ומעשה. בתוך פ' עראר, ג' קורץ, ו' בר-ישי (עורכים). *חינוך כמערכת מורכבת* (עמ' 425-467). אוניברסיטת ת"א: הוצאת פרדס.

Miley, S. K., & Farmer, A. (2017). English language proficiency and content assessment performance: a comparison of English learners and native English speakers Achievement. *English Language Teaching, 10*(9), 198-207;

Danzer, A., Feuerbaum, C., Piopiunik, M., & Woessmann, L. (2018). *Growing up in ethnic enclaves: Language proficiency and educational attainment of immigrant children*. DIW.

⁹ במאגר הנתונים של משרד החינוך קיים פרוט של מספר יחידות הלימוד שנלמדו על ידי כל אחד מהתלמידים בכל אחד ממקצועות הלימוד. מקרים בהם לא צוין מספר יחידות הלימוד מתייחסים הן לתלמידים שלמדו אך לא ניגשו לבחינות הבגרות והן לתלמידים שכלל לא למדו מקצוע זה (לרבות נשירה סמויה).

¹⁰ הכוונה לתלמידים **שלמדו** מתמטיקה וניגשו לבחינת הבגרות, גם אם עברו את הבחינה וגם אם לא. התייחסות זו תקפה לאורך המחקר כולו.

ותלמידות ממוצא אתיופי למדו מתמטיקה ברמה של 5 יח"ל. לעומת זאת, 60.3% מהתלמידים ממוצא אתיופי למדו מתמטיקה ברמת הלימוד הנמוכה ביותר (3 יח"ל), לעומת 44.7% בקרב התלמידים שאינם ממוצא אתיופי.

- **השוואה לאורך הזמן:** הנתונים מראים, כי לאורך השנים גדל הפער בלימוד מתמטיקה ברמה של 5 יח"ל בין התלמידים ממוצא אתיופי לבין התלמידים שאינם ממוצא אתיופי. בשנת 2019 עמד הפער על 16.2% (21.0% לעומת 4.8% בהתאמה) ובשנת 2013 היה הנתון המקביל 10% (11.6% לעומת 1.6% בהתאמה).
- **השוואה מגדרית ובין-דורית בקרב תלמידים ממוצא אתיופי:** שיעור התלמידים שלמדו מתמטיקה ברמה של 5 יח"ל דומה לשיעור התלמידות שלמדו מתמטיקה ברמה של 5 יח"ל. כמו כן, גם ההבדל הבין-דורי אינו משמעותי.
- **ציונים במתמטיקה ברמה של 5 יחידות לימוד:** ציוני התלמידים ממוצא אתיופי נמוכים יותר בהשוואה לציוני התלמידים שאינם ממוצא אתיופי, פער של כ-6 נקודות (הציונים: כ-75 לעומת 81 בהתאמה).

4. לימודי אנגלית

לא למדו אנגלית או לא ניגשו לבחינת בגרות באנגלית

- **השוואה בין תלמידים ממוצא אתיופי לבין תלמידים שאינם ממוצא אתיופי:** קיים פער גדול בין שתי הקבוצות בשיעור התלמידים שכלל לא למדו אנגלית או לא ניגשו לבחינת בגרות באנגלית בתיכון. אולם, בניגוד ללימודי המתמטיקה, פער זה הלך וקטן במשך השנים: בשנת 2013 עמד הפער על 14.9% (כ-27.2% לעומת כ-12.3% בהתאמה) בעוד שבשנת 2019 היה הנתון המקביל 8.9% (כ-18.3% לעומת כ-9.4% בהתאמה).
- **השוואה בין תלמידים ממוצא אתיופי לבין תלמידים שאינם ממוצא אתיופי בנפרד לבנים ובנות:** שיעור התלמידות ממוצא אתיופי שכלל לא למדו אנגלית או לא ניגשו לבחינת בגרות באנגלית עמד על כ-15%, לעומת כ-7% בקרב התלמידות שאינן ממוצא אתיופי. ההבדלים גדולים עוד יותר בקרב התלמידים (בנים) שכלל לא למדו אנגלית או לא ניגשו לבחינת בגרות באנגלית: כ-22% בקרב התלמידים ממוצא אתיופי, לעומת כ-11% בקרב התלמידים שאינם ממוצא אתיופי.

יחידות לימוד באנגלית

- **השוואה בין תלמידים ממוצא אתיופי לבין תלמידים שאינם ממוצא אתיופי:** קיים פער משמעותי בין שתי הקבוצות ברמת יחידות הלימוד באנגלית. רוב התלמידים ממוצא אתיופי למדו אנגלית ברמה של 3 או 4 יח"ל, בעוד שרוב התלמידים שאינם ממוצא אתיופי למדו אנגלית ברמה של 5 יח"ל. כך למשל, בשנת 2019 כ-56.2% מהתלמידים ממוצא אתיופי למדו 3 או 4 יח"ל, בעוד ש-55.2% תלמידים שאינם ממוצא אתיופי למדו 5 יח"ל.
- **לימוד אנגלית ברמה של 5 יחידות לימוד:** בשנת 2019 הפער בין תלמידים ממוצא אתיופי לבין תלמידים שאינם ממוצא אתיופי עמד על כ-30%.
- **השוואה לאורך הזמן:** בשנים 2013-2019 חלה עלייה כמעט זהה בשיעור הלומדים אנגלית ברמה של 5 יח"ל בקרב כל הקבוצות (עלייה בכ-13%-15%). מכאן שהפער בין הקבוצות לא

קטן. כך למשל, בשנת 2013 כ-10.5% מהתלמידים ממוצא אתיופי למדו 5 יח"ל אנגלית ואילו בשנת 2019 עלה שיעור הלומדים ל-25.5%. הנתונים המקבילים בקרב התלמידים שאינם ממוצא אתיופי: 42.1% בשנת 2013 ו-55.2% בשנת 2019.

- **השוואה מגדרית בכל אחת מהקבוצות:** קיים פער מגדרי בלימוד 5 יח"ל אנגלית בקרב תלמידים ממוצא אתיופי לבין אלו שאינם ממוצא אתיופי. בשתי הקבוצות הפער המגדרי הוא לטובת הבנות. עם זאת, הפער המגדרי גדול יותר בקרב התלמידים ממוצא אתיופי בהשוואה לאלו שאינם ממוצא אתיופי. כך למשל, בשנת 2019 בקרב תלמידים ממוצא אתיופי עמד הפער המגדרי על 8.8% לעומת 4.3% בקרב התלמידים שאינם ממוצא אתיופי.
- **השוואה בין-דורית בקרב תלמידים ממוצא אתיופי:** שיעור הלומדים 5 יח"ל אנגלית בני הדור השני היה גבוה יותר במעט בהשוואה לבני הדור הראשון.
- **ציונים באנגלית ברמה של 5 יחידות לימוד:** הפערים בציונים בין התלמידים ממוצא אתיופי לבין אלו שאינם ממוצא אתיופי קטנים ועומדים על כ-3 נקודות, הן בקרב הבנים והן בקרב הבנות. הפערים בציונים באנגלית קטנים יותר באופן משמעותי מהפערים בציונים בלשון ובמתמטיקה.

5. לימודי מקצועות מדעיים בשילוב עם לימודי מתמטיקה ברמה של 5 יחידות לימוד

מסלולי הלימוד שבהם משלבים מתמטיקה עם לפחות אחד המקצועות המדעיים (כגון כימיה, פיזיקה וביולוגיה) ברמה של 5 יח"ל נחשבים כמסלולים יוקרתיים ביותר בתיכון בישראל.¹¹

- **השוואה לאורך הזמן בין תלמידים ממוצא אתיופי לבין תלמידים שאינם ממוצא אתיופי:** בשנים 2013-2019 הלך וגדל הפער בין שתי הקבוצות בשיעור הלומדים במסלול זה. בשנת 2019 רק 4.0% מהתלמידים ממוצא אתיופי למדו במסלול המשולב, לעומת 18.5% מהתלמידים שאינם ממוצא אתיופי – פער של כ-14.5%. לעומת זאת, בשנת 2013 היה הפער 7.8% (9.5% לעומת 1.7% בהתאמה).
- **השוואה בין תלמידים ממוצא אתיופי לבין תלמידים שאינם ממוצא אתיופי בנפרד לבנים ובנות:** בשנת 2019 רק 3.7% מהתלמידים (בנים) ממוצא אתיופי למדו במסלול המשולב, לעומת 19.5% בקרב התלמידים (בנים) שאינם ממוצא אתיופי. בקרב הבנות רק 4.3% מהתלמידות ממוצא אתיופי למדו במסלול המשולב, לעומת 17.5% מהתלמידות שאינן ממוצא אתיופי.
- **מספר הלומדים במסלול המשולב:** מספר התלמידים ממוצא אתיופי שלומדים במסלול המשולב אומנם נמצא בעלייה אך הוא זעום וזניח. בשנת 2013 למדו 44 תלמידים ותלמידות במסלול המשולב. ובשנת 2019 למדו בסך הכול 111 תלמידים בלבד.

¹¹ Chachashvili-Bolotin, S., Lissitsa, S., & Milner-Bolotin, M. (2019). STEM outcomes of second-generation immigrant students with high-skilled parental backgrounds. *International Journal of Science Education*, 41(17), 2465-2483 ; Chachashvili-Bolotin, S., Milner-Bolotin, M., & Lissitsa, S. (2016). Examination of factors predicting secondary students' interest in tertiary STEM education. *International Journal of Science Education*, 38(3), 366-390.

6. לימודי פיזיקה

לימודי פיזיקה נחשבים כאחד מהמקצועות המדעיים הקשים ביותר בתיכון. מרבית אלו הלומדים פיזיקה ברמה של 5 יח"ל ממשיכים בלימודים אקדמיים בתחומי המקצועות המדעיים היוקרתיים.¹²

- **השוואה בין תלמידים ממוצא אתיופי לבין תלמידים שאינם ממוצא אתיופי:** קיימים פערים משמעותיים בין שתי הקבוצות בשיעור הלומדים פיזיקה ברמה של 5 יח"ל. כך למשל, בשנת 2019 3.6% מהתלמידים יוצאי אתיופיה למדו 5 יח"ל פיזיקה, לעומת 13.6% מהתלמידים שאינם יוצאי אתיופיה.
- **השוואה בין תלמידים ממוצא אתיופי לבין תלמידים שאינם ממוצא אתיופי בנפרד לבנים ולבנות:** בקרב הבנים הפער בשיעור הלומדים פיזיקה ברמה של 5 יח"ל בין תלמידים (בנים) שאינם ממוצא אתיופי לבין אלו שממוצא אתיופי עמד על כ-13%. בקרב הבנות הפער המקביל עמד על כ-7%. הסיבה לכך שהפער בקרב התלמידים (בנים) גדול יותר היא העובדה ששיעור הבנות שאינן ממוצא אתיופי הלומדות פיזיקה ברמה של 5 יח"ל נמוך מאוד.
- **מספר הלומדים פיזיקה ברמה של 5 יחידות לימוד:** בשנת 2019 רק 100 תלמידים ותלמידות ממוצא אתיופי מדור ראשון ושני גם יחד למדו פיזיקה ברמה של 5 יח"ל.
- **ציונים בפיזיקה ברמה של 5 יחידות לימוד:** תלמידים שאינם ממוצא אתיופי משיגים ציון גבוה יותר מתלמידים ממוצא אתיופי (ציונים: כ-85 לעומת 79 בהתאמה).

תובנות מרכזיות

לאור ממצאי המחקר ניתן לראות כי במהלך השנים 2013-2019 חלו שינויים מבחינת הישגים לימודיים ובחירת תחומי לימוד יוקרתיים בקרב תלמידי ותלמידות י"ב ממוצא אתיופי. עם זאת, הנתונים מצביעים על הבדלים משמעותיים בהישגים הלימודיים ובתחומי הלימוד הנבחרים בין תלמידים ממוצא אתיופי לבין תלמידים שאינם ממוצא אתיופי. נציין שפערים בין שתי הקבוצות גדולים יותר בקרב הבנים בהשוואה לבנות. נוסף על כך, קיימים פערים בין-דוריים בקרב תלמידים ממוצא אתיופי בהשוואה בין דור ראשון לדור שני. בעוד שבמרבית המקרים, בקרב התלמידות ממוצא אתיופי ההישגים של הדור השני גבוהים יותר בהשוואה לדור הראשון, בקרב הבנים המצב אינו עקבי.

פערים בהישגים הלימודיים באים לידי ביטוי במיוחד כשבוחנים למידה במקצועות הנחשבים ליוקרתיים בתיכון (כגון מתמטיקה, מדעים ואנגלית ברמה של 5 יח"ל). לדוגמה, בשנת הלימודים תשע"ט (2018-2019) מתוך 2789 תלמידי י"ב ממוצא אתיופי שלמדו בזרם חינוך ממלכתי או ממלכתי-דתי, רק 134 תלמידים למדו מתמטיקה ברמה של 5 יח"ל; רק 111 תלמידים למדו מתמטיקה ברמה של 5 יח"ל בשילוב לפחות מקצוע מדעי נוסף ברמה של 5 יח"ל; ורק 100 תלמידים למדו פיזיקה ברמה של 5 יח"ל. מקצועות אלו מעניקים "כרטיס כניסה" לתפקידים משמעותיים בצבא, ללימודים גבוהים בתחומים מבוקשים במוסדות להשכלה גבוהה ולתפקידים בעלי יוקרה

¹² Lissitsa, S., & Chachashvili-Bolotin, S. (2019). Enrolment in mathematics and physics at the advanced level in secondary school among two generations of highly skilled immigrants. *International Migration*, 57(5), 216-234.

תעסוקתית גבוהה. עבור תלמידים-עולים או בני עולים, שמרביתם גדלים במשפחות ממעמד סוציו-אקונומי נמוך, למידה במסלולים יוקרתיים במערכת החינוך היא אחד מערוצי הניעות הכלכלית היחידים. כפי שעולה מממצאי המחקר, ערוץ זה עדיין חסום בפני מרבית התלמידים והתלמידות ממוצא אתיופי.

תמונת מצב זו עגומה במיוחד משלושה טעמים מרכזיים: א. מרבית התלמידים ממוצא אתיופי נולדו בישראל או עלו ארצה בגיל צעיר, קרי התחנכו במערכת החינוך הישראלית; ב. הושקעו משאבים רבים בתוכניות ייעודיות לחיזוק תלמידים ישראלים ממוצא אתיופי הן על ידי משרדי הממשלה (החינוך, העבודה הרווחה והשירותים החברתיים, הקליטה והעלייה, ועוד) והן על ידי עמותות שונות; ג. התלמידים הישראלים ממוצא אתיופי הם קבוצה קטנה מאוד מבחינה מספרית (3% מקרב הלומדים במגזר היהודי במערכת החינוך בישראל) ועל כן היה צפוי כי השקעת המשאבים הייעודית הזו תוביל לשינוי משמעותי.

בהקשר זה, נבקש להסב את תשומת הלב לשתיה תובנות מרכזיות המוזכרות בספרות המחקרית בנושא אי-שוויון בחינוך. הראשונה, באשר לניצול ההזדמנות השנייה בחינוך, כגון השלמת בגרות ושיפור הציונים – הספרות המחקרית מלמדת כי הזדמנות זו מנוצלת בעיקר על ידי הקבוצות החזקות השייכות למעמד הגבוה. מעטים הם אלו המשתייכים לקבוצות מוחלשות המשלימים בגרות ככלל ועוד פחות מכך בגרות איכותית בפרט.¹³ השנייה, באשר להשלכות של תעודת הבגרות על סיכויי למידה ותעסוקה.¹⁴ מבחינה אמפירית, מעטים מבין המשתייכים לקבוצות המוחלשות מצליחים מבחינה תעסוקתית וכלכלית ללא תעודת בגרות ויותר מכך ללא תעודת בגרות איכותית. וזאת על אף השיח המתקיים כיום בחברה המצביע על אפשרויות ניעות תעסוקתית וכלכלית ללא תעודת בגרות איכותית. יתרה מזאת, למידה במסלולים יוקרתיים בחינוך היא קריטית במיוחד עבור קבוצות מהגרים או בני מהגרים בהיותם חשופים פחות, או כלל לא, לרשתות חברתיות הרלוונטיות בשוק התעסוקה היוקרתי. חלקם אף חסרי עורף כלכלי-משפחתי. ללא תעודת בגרות איכותית מרביתם צפויים להיות מועסקים בעבודות צווארון כחול, המאופיינות ביוקרה תעסוקתית פחותה ובפוטנציאל השתכרות נמוך.

תמונת המצב העולה מהמחקר הנוכחי מבטאת באופן ברור את העובדה שאף על פי שמרבית תלמידי י"ב ממוצא אתיופי התחנכו במערכת החינוך בישראל, מיעוטם לומדים לקראת בגרות איכותית ובמסלולים יוקרתיים. במקביל, ניכר כי עד כה הושקעו עיקר המשאבים בתוכניות לימודיות לחיזוק קבוצות מוחלשות מבחינה לימודית.¹⁵ מחקר זה מבקש להדגיש את הטענה שכדי לצמצם את אי-השוויון בחינוך בחברה הישראלית יש לשים את הדגש על תוכניות מצוינות בקבוצות מוחלשות ולא רק להתמקד במענה לתלמידים שהישגיהם הלימודיים נמוכים. מחקר זה, אשר מתמקד בישראלים ממוצא אתיופי, הוא בבחינת ניתוח מקרה בוחן של קבוצת תלמידים מוחלשת בחברה בישראל. מכאן אנו קוראים לקובעי המדיניות ולכל הפועלים בשדה החינוך, לחזק את המצוינות בקרב תלמידים מקבוצות מוחלשות הנמצאים בפריפריה החברתית.

¹³ בלנק, כ' ובר חיים, א' (פברואר 2021). "הרשות לעקוף – מסלולי הזדמנות שניה ו(אי) שוויון הזדמנויות". הכנס ה-52 של האגודה הסוציולוגית הישראלית, המכללה האקדמית ספיר.

Bar-Haim, E., & Blank, C. (2019). Second-chance alternatives and maintained inequality in access to higher education in Israel. *Social Inclusion*, 7(1), 28-37.

¹⁴ קמחי, א' והורוביץ, א' (2015). [החשיבות של היקף לימודי המתמטיקה בתיכון ללימודים אקדמיים ולקריירה העתידית של התלמידים בישראל מרכז טאוב](#).

¹⁵ רבינוביץ, מ' (2017). [שילוב תלמידים יוצאי אתיופיה במערכת החינוך](#). מוגש לוועדה לזכויות הילד – הכנסת, מרכז המחקר והמידע.

